

Edukacja formalna i pozaformalna – symbioza czy sprzeczność interesów

Czym jest proces uczenia się? W jaki sposób i kiedy zdobywamy wiedzę, doskonalimy umiejętności, kształtujemy postawy? Najczęstszym skojarzeniem z powyższymi pytaniami będą hasła: szkoła, dzieci, młodzież. I to są trafne spostrzeżenia, ale czy jedyne?

Uczymy się w różnych sytuacjach i przestrzeniach: w szkole, w domu, w pracy, na wycieczce, w czasie wolnym, kiedy to realizujemy swoje pasje i zainteresowania.

Idea uczenia się przez całe życie sprowadza się do przekonania o konieczności ciągłego podnoszenia swoich kompetencji i odnosi się do wszystkich dziedzin wiedzy oraz obszarów działalności. Znaczenie ma wszystko, czego się uczymy. Niekoniecznie muszą być to więc kompetencje nabyte drogą formalną, czyli w szkole, na studiach i potwierdzone świadectwem czy dyplomem. Znaczna ilość naszych doświadczeń edukacyjnych odbywa się poza formalnym systemem edukacji.

W Polsce za wdrażanie idei lifelong learning odpowiedzialne jest Ministerstwo Edukacji Narodowej prowadzące politykę w zakresie perspektywy uczenia się przez całe życie, której podstawą jest:

- zorientowanie na efekty uczenia się i możliwość uzyskania kwalifikacji
- docenianie nauki na każdym etapie życia
- ocena i potwierdzenie efektów nauki niezależnie od sposobu i miejsca przyswajania wiedzy
- efektywne inwestowanie w uczenie się
- potwierdzanie zdobytych kwalifikacji zgodnie z wymaganiami rynku pracy
- ułatwienie przepływu pracowników pomiędzy różnymi sektorami gospodarczymi oraz pomiędzy państwami Unii Europejskiej.

Polityka ta jest realizowana poprzez działania Instytutu Badań Edukacyjnych (IBE) przy pomocy narzędzi: Zintegrowany System Kwalifikacji (ZSK) oraz Zintegrowany Rejestr Kwalifikacji (ZRK)¹.

Dla lepszego zrozumienia idei uczenia się przez całe życie przeanalizujemy pojęcia edukacji formalnej i pozaformalnej, podając definicje, cechy, zalety i ograniczenia.

EDUKACJA FORMALNA

Definicja wg Ustawy o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji Art. 2. 2) Kształcenie realizowane przez publiczne i niepubliczne szkoły oraz inne podmioty

systemu oświaty, uczelnie oraz inne podmioty systemu szkolnictwa wyższego i nauki, w ramach programów, które prowadzą do uzyskania kwalifikacji pełnych, kwalifikacji nadawanych po ukończeniu studiów podyplomowych, o których mowa w art. 160 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. poz. 1668, z późn. zm.1), albo kwalifikacji w zawodzie, o której mowa w art. 10 ust. 3 pkt 1 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2019 r. poz. 1481, 1818 i 2197);²

Najkrócej można powiedzieć, że edukacja formalna oznacza uczenie się w szkole lub na uczelni w ramach programów prowadzących do nabycia kwalifikacji pełnych lub częściowych na ogół w postaci świadectwa lub dyplomu.

Na edukację formalną składa się system kształcenia ogólnego, kształcenia zawodowego oraz szkolnictwa wyższego. Do edukacji formalnej zalicza się studia podyplomowe i studia doktoranckie, a także realizowanie przez ucznia obowiązku szkolnego w systemie edukacji domowej.

EDUKACJA POZAFORMALNA

1. Definicja wg Ustawy o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji Art. 2. 3) Kształcenie i szkolenie realizowane w ramach programów, które nie prowadzą do uzyskania kwalifikacji pełnych lub kwalifikacji, o których mowa w pkt 2³.

Edukacją pozaformalną jest uczenie się zorganizowane instytucjonalnie, w ramach programów, które nie wchodzi w zakres edukacji formalnej. Kształcenie pozaformalne nie powoduje zmiany w poziomie wykształcenia.

Kształcenie pozaformalne prowadzi zazwyczaj do zdobywania i poszerzania umiejętności w różnych dziedzinach życia zawodowego, społecznego oraz kulturalnego.

Efekty uczenia się uzyskane w ramach edukacji pozaformalnej mogą być walidowane, akumulowane i przenoszone w toku zdobywania kwalifikacji „szkolnych” i „akademickich”.

Kwalifikacje nadawane w ramach edukacji pozaformal-

1. <https://kwalifikacje.edu.pl/dlaczego-warto-uczyc-sie-przez-cale-zycie/>

2. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 13 grudnia 2019 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz.U. 2020 poz. 226)

3. Tamże

nej mogą być włączone do ZSK (mieć przypisany poziom PRK).

Nie wszystkie programy realizowane w ramach edukacji pozaformalnej muszą prowadzić do uzyskania kwalifikacji.⁴

Cechą edukacji pozaformalnej jest dobrowolność i odpowiedzialność uczącego się. To on odpowiada za efekty kształcenia, decyduje o tym, jak będzie przebiegał proces uczenia się i w jaki sposób będzie w nim uczestniczyć.

Zajęcia czy działania, podobnie jak w przypadku edu-

kacji formalnej, mają charakter planowany, ale ich struktura rzadko odzwierciedla tradycyjny rytm nauki czy podział na przedmioty w programie nauczania.

Edukacja pozaformalna daje uczestnikom szansę zdobywania kompetencji, które nie tylko przyczyniają się do ich rozwoju osobistego, ale także pomagają odnaleźć się na współczesnym rynku pracy, gdzie w mniejszym niż kiedyś stopniu sprawdzają się wiedza i umiejętności zdobyte w szkole.

Poniższa tabela przedstawia najważniejsze cechy edukacji formalnej i pozaformalnej.

KRYTERIA	PODOBIENSTWA I RÓZNICE	
	EDUKACJA FORMALNA	EDUKACJA POZAFORMALNA
Organizator	W Polsce edukacja podlega Ministerstwu Edukacji Narodowej oraz Ministerstwu Nauki i Szkolnictwa Wyższego	Wszelkie podmioty, w tym osoby prywatne, grupy i organizacje
Struktura	Ustalona odgórnie (podział na etapy, przedmioty, kierunki)	Dopasowana do potrzeb uczestników i często ustalana razem z nim
Zasady uczestnictwa	Głównie obowiązkowe	Dobrowolne
Cel nauki	Określony odgórnie w ramach podstaw programowych i programów nauczania	Określony przez uczącego się
Odpowiedzialność za uczenie się	Spoczywa zarówno na nauczycielu, jak i uczniu	Leży po stronie uczącego się
Ocenianie efektów uczenia się	W ramach oceniania wewnątrzszkolnego oraz oceniania zewnętrznego (egzamin)	Uczący sam ocenia swoje osiągnięcia; ocena opisana w formie zdobytych kompetencji
Potwierdzenie efektów uczenia się	Świadectwa, certyfikaty, dyplomy	Potwierdzenie uczestnictwa wraz z opisem zdobytych kompetencji; brak jednolitej certyfikacji
Czas trwania	Określony i uzależniony od etapu edukacyjnego, wyboru szkoły, kierunku studiów	Całe życie
Przykłady: gdzie/ w jaki sposób	Szkoła, szkolenia zawodowe, studia	Firmy edukacyjne, stowarzyszenia, kluby, organizacje pozarządowe, koła zainteresowań, kursy, szkolenia, staże, warsztaty.

• Źródło: Uczyć się inaczej. Kompendium wiedzy o edukacji pozaformalnej na podstawie doświadczeń uczestników i uczestniczek Programu „Młodzież w działaniu”. Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji

WNIOSKI

1. Nauka nie może ograniczać się wyłącznie do formalnych procesów zachodzących miejsce zadań w szkołach i na uczelniach.

2. Działania związane z uczeniem się pozaformalnym są uzupełnieniem systemu edukacji formalnej, mają podejście partycypacyjne i skoncentrowane na uczniu, są prowadzone na zasadzie dobrowolności, a zatem są powiązane z potrzebami, aspiracjami i zainteresowaniami uczniów.

3. Edukacja formalna i pozaformalna uzupełniają się – ta pierwsza zapewnia fundamenty wiedzy teoretycznej oraz możliwość zdobycia specjalizacji, pozaformalna zaś stanowi praktyczne tego uzupełnienie w posta-

ci konkretnych umiejętności oraz właściwych postaw oraz wiedzy o świecie.

4. Edukacja pozaformalna jest coraz częściej obecna w szkołach i na uczelniach, ponieważ wprowadzają one do swoich programów najskuteczniejszą metodę, czyli uczenie się przez działanie.

5. Sukcesy uczniów w dorosłym życiu i ich integracja społeczna zależą od tego, czego uczą się zarówno w środowisku formalnym jak i pozaformalnym.

ZAMIAST ZAKOŃCZENIA

Każdy, kto przestaje się uczyć jest stary, bez względu na to, czy ma 20 czy 80 lat. Kto kontynuuje naukę pozostaje młody. Najwspanialszą rzeczą w życiu jest utrzymywanie swojego umysłu młodym.

Henry Ford